

В статье прослеживается влияние церковно-религиозных условий в содействии строительству храмов на Буковине конца XVIII – XIX веков, в частности освещается деятельность и роль Православного религиозного фонда в возведении сакральных сооружений.

Ключевые слова: Православный религиозный фонд, митрополия, каменные храмы.

In the article influence of church-religious terms is traced in an assistance to building of temples on Bukovyna of end of XVIII – XIX century, activity and role of the Orthodox religious fund are illuminated in particular in erection of sacral building.

Key words: the Orthodox religious fund, metropole, lithoidal temples.

УДК 392.3-058.237 (477.83/86)

ББК 63.5 (4 Укр)52

Наталія Лицур

ОСНОВИ ЕТИКЕТУ В МІСЬКИХ ІНТЕЛІГЕНТНИХ РОДИНАХ ГАЛИЧИНИ (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.)

У статті проаналізовано важливість правил поведінки в житті української міської інтелігенції Галичини в кінці XIX – 30-х рр. XX ст. Розкрито особливості вітального, візитового, столового, танцювального етикету, ставлення до дорослих і жінок. Описано роль сім'ї та навчальних закладів у формуванні культури поведінки інтелігентної верстви краю.

Ключові слова: міська інтелігенція, етикет, правила поведінки, Галичина.

Елітарний прошарок завжди був і залишається обличчям будь-якого суспільства. Це змушувало його представників не тільки вирізнятися культурою поведінки, а й бути бажаним прикладом для наслідування. Саме тому витворився своєрідний кодекс манер, якого мали суворо дотримуватися лідери соціуму. Українська інтелігенція, що на початку XX ст. узяла на себе провідну роль у національному русі, теж послуговувалася певними нормами етикету. Однак із часом у вирі суспільно-політичного й економічного життя вони забувалися й відійшли на задній план. У зв'язку із цим, визріла необхідність детальнішого вивчення правил поведінки, яких дотримувалися люди розумової праці в Україні на рубежі XIX–XX ст., зокрема, у Галичині, яка в той час була осередком національного відродження.

Актуальності такої тематиці надає й той факт, що в сучасному світі культура поведінки має дуже велике значення. Вона допомагає встановлювати контакти між людьми, спілкуватися, створювати стійкі взаємини. Тому кожна культурна людина повинна не тільки знати й дотримуватись основних норм етикету, але й розуміти необхідність існування визначених правил і взаємин між людьми. Адже манери людини є індикатором багатства її внутрішнього світу, вони відображають моральний та індивідуальний розвиток.

На жаль, ця тема практично не висвітлена в науковій літературі. Її окремих аспектів торкалися тільки публіцистичні матеріали, причому головна увага в них приділялася бальному та столовому етикету, якого дотримувалася регіональна українська міська еліта [39; 46]. З іншого боку, збереглася значна кількість інформації (мемуарного й епістолярного характеру), що дає змогу проаналізувати означену проблему.

У середовищі галицької інтелігенції склалися певні стандарти поведінки, манери й принципи організації власного побуту. Вони пронизували все життя тогочасної еліти. Основи етикету були настільки визначальними, що необізнаність у них викликала осуд і громадську критику. Дотримання загальноприйнятих правил поведінки було притаманне саме галицькій інтелігенції, що, на відміну від наддніпрянської, відзначалася своєю консервативністю. Є підстави стверджувати, що окремі принципи поведінки, які галицька еліта намагалася виконувати в повсякденному житті, були запозичені від австро-угорської аристократії. Однак це не означає, що не було манер, які мали національний традиційний характер. Адже кожен народ вносить свої виправлення й допов-

нення в етикет, що зумовлено соціальним, політичним, суспільним життям і специфікою історичного розвитку країни, походженням, традиціями та звичаями народу.

Про важливість обізнаності молодого покоління з правилами доброго тону свідчить той факт, що їм приділяли увагу в середніх навчальних закладах. Зокрема, у Станіславській гімназії за ініціативи директора М.Сабата було запроваджено навчання танцю та доброї поведінки для двох найстарших класів [26, с.27]. Це зумовлювалося тим, що з кінця ХІХ ст. сільське середовище стало одним з головних джерел формування інтелігентної верстви. Набуття статусу приналежності до цього прошарку відбувалося через отримання відповідної освіти. Багато учнів, які походили із сільської місцевості й простих сімей, у домашніх умовах не могли отримати належного виховання. Оскільки знання етикету та володіння хорошими манерами були невід'ємними рисами представників тогочасної інтелігенції, досягнути їх могли саме в навчальних закладах.

Головне, що цю обставину усвідомлювали й самі гімназисти. Викладач С.Шах так охарактеризував означену проблему, згадуючи про свої гімназійні роки: “Нам треба було прищипити не лише урбаністичні “добрі манери”, як у Львові тоді говорилося (від франц. слова “bonnes manières”), але й життєві загальноприйняті засади західноєвропейського доброго тону і розумного поведіння...” [42, с.250]. Заради об'єктивності варто підкреслити, що на перших порах навчальні заклади не могли забезпечити повноцінного досягнення принципів поведінки. Тому студенти змушені були самостійно їх опанувати. Легше це давалося тим, хто проживав під час навчання в інтелігентних родинх, оскільки вони завоювали манери на практиці. Ті ж, що жили в приватних студентських станціях чи в бурсах, змушені були шукати допомоги в підручниках з культурної поведінки. Значимо, що такі посібники були надруковані, як правило, польською мовою. Українською існували тільки видані ще в кінці ХVІІІ ст. оо. Василями “Правила доброго поведіння” для вихованців їхніх шкіл [42, с.264]. Цей факт дає підстави стверджувати, що галицька українська міська інтелігенція в поведінці дотримувалася тих норм, що і європейська.

Чимало уваги приділяли “товариським формам” і самі гімназійні вчителі, розуміючи важливість цього питання. Так, Б.Лепкий згадував про катехита (учителя релігії) у Бережанській гімназії отця Соневицького: “Великою нашою хобою вважав він брак товариської огляди і недостачу так званих форм. Це, на його гадку, відбирало в нашому молодому чоловікові певність себе і, в порівнянні з сусідською молоддю, провадило до небажаного й шкідливого почуття меншеартості. Від цього почуття і до національної байдужості або й до апостазії було вже не далеко. Тому то при кожній нагоді звертав він увагу на товариські форми” [25, с.174]. Робота педагогів у такому руслі ускладнювалася тією обставиною, що студенти походили з різних культурних сфер: селянської, пролетарської, дрібноміщанської та священничої.

Якою б не була роль навчальних закладів у формуванні стереотипів поведінки, але, звісно, основи етикету закладалися в сімейному колі. У першу чергу для батьків було важливо, щоб діти не осоромили родину в очах гостей. Тому їх змалку привчали, як правильно поводити себе за присутності в домі сторонніх осіб [10, с.63]. Дітворі не тільки заборонялося втручатися в розмови дорослих, в окремих сім'ях вони навіть не могли знаходитися між гостями. Не могло бути мови й про те, щоб дитина перебувала під час забав дорослих [3, арк.3; 13, с.486].

Звісно, шанобливе ставлення до гостей діти переймали від батьків, які власним прикладом намагалися передати всі тонкощі прийому гостей. Візитерів завжди привітно й доброзичливо приймали. Якщо це була жінка, за нею слід було зачинити двері та допомогти зняти й повісити верхній одяг [18, с.699; 25, с.40]. Якщо відвідувачем був чоловік, йому для ввічливості пропонували цигарку, хоча самому не обов'язково було курити [35, с.62]. Існував у галицькому суспільстві також звичай, що коли хтось із представників інтелігенції приїжджав до нового міста, то мусив здійснити офіційні візити місцевій еліті [9, с.455; 12, с.544; 27, с.375].

Були також певні звичаї в частуваннях. Зокрема, Г.Величко, згадуючи про І.Франка, писав: "... ледве чи не першого разу частував мене чаєм, що в Галичині було незвичайним. У нас частували тільки людей близьких, давно знайомих" [7, с.289]. Заради справедливості зазначимо, що унікальність постаті І.Франка якраз і полягала в тому, що він, зазвичай, не дотримувався стереотипів поведінки, притаманних людям із його оточення.

Жорсткій регламентації підлягала сфера романтичних стосунків. Так, у галицькому інтелігентному середовищі побутували правила, згідно з якими дівчатам не можна було самим заходити до чоловіків у гості [30, с.127]. У свою чергу, засуджувалося, коли жонатий чоловік відвідував панну [30, с.129]. Були свої обмеження й щодо тривалості візитів. Зокрема, коли юнак приходив уперше в гості до дівчини, його відвідини повинні були тривати недовго (близько 15–20 хв) [2, арк.3]. Узагалі, про будь-який візит прийнято було завчасно попереджувати та питати дозволу, чи можна прийти ще раз. Відмітимо, що, згідно з тогочасними правилами доброго тону, нормою вважалося, коли чоловік старший за дружину на 10 років. У зв'язку із цим, жінки часто занижували свій вік [32, с.49].

Особливої уваги заслуговують норми поведінки за столом, які побутували в інтелігентних родинях. Зауважимо, що всі члени сім'ї мали визначені місця. На першому сидів глава сімейства [4, арк.2; 24, с.724]. Подавали страви також по-старшинству, починаючи з голови сім'ї [40, с.13]. Велике значення приділялося правильному використанню столових приборів. Стіл мав бути сервірований відповідно до правил етикету [39, с.20]. Знання, обізнаність у столових предметах були в той час ознакою доброго виховання, тому дівчат з інтелігентних сімей змалечку привчали до правильного сервірування столу [1, арк.1; 34, с.5].

Зазначимо деякі особливості цього процесу. Стіл мав бути застелений чистою скатертиною або серветками. Для кожного ставили тарілку, а біля неї ложку, ніж і виделку. У деяких сім'ях для столових приборів були спеціальні підставки ("козлики") [4, арк.1]. На середину стола ставили в посудині малі хусточки з тонкого білого паперу (бібулки), призначені для обтирання вуст [45, с.23]. На тарілки клали полотняні серветки, якими під час трапези застеляли коліна [40, с.13]. В усі страви господиня вкладала окрему чисту ложку або виделку, яка залишалася там увесь час [36, с.VI; 45, с.24]. Залежно від характеру страв, подавали спеціальні прибори. Наприклад, на рибу давали маленькі виделки й невеличкі тарілки на кістки [44, с.13]. Споживання окремих страв і продуктів також мало свої особливості. Зокрема, скибку хліба в жодному разі не можна було кусати чи різати ножем, а тільки відламувати невеликі шматочки й руками класти до рота.

За столом було прийнято поводити себе стримано в їжі. Так, каву зазвичай пили повільно. Крім того, страви вживали в невеликій кількості, щоб мати можливість скуштувати всі запропоновані. Уставати з-за столу, доки не закінчиться обід, не дозволялося, оскільки це було ознакою поганого тону. М.Рошкевич згадувала про І.Франка: "Мене те так вразило і так якимось було прикро і неприємно, що він не знає товариської поведінки, як треба при столі до кінця сидіти і з першого дання не їсти стільки, що до другого вже не доторкнутись" [31, с.108]. Не прийнято було за столом говорити пошепки, що, мабуть, свідчило про неповагу до гостей [25, с.196].

Серед норм столового етикету можна згадати також наполегливе припрошування візитера до їди. У свою чергу, гість "зобов'язаний" був відмовлятися, згідно з прийнятими манерами поведінки [6, с.127]. Парадокс полягав у тому, що всі прекрасно усвідомлювали цю формальність, але все ж таки вперто її дотримувалися. Зазначимо, що такий звичай у 1930-х рр. уже виходив з моди [45, с.24].

Обізнаність з правилами столового етикету в середовищі інтелігентної верстви відіграла велике значення. Інколи від них залежали важливі рішення. Наприклад, зга-

даємо про цікавий епізод зі сватання, про який згадував отець Соневицький: “Попросили до обіду, а кандидат на мужа став сьорбати борщ, їсти ножом рибу та ніж до вуст пхати, то нічого з того сватання не вийшло” [25, с.174].

Ознакою хорошого виховання була також обізнаність у правилах бального етикету. Відомо, що в інтелігентних сім'ях чимала увага приділялася танцювальному мистецтву. Дівчата на танцювальні вечори йшли тільки в супроводі дорослих, оскільки самим відвідувати такі заходи не личило [16, с.22]. Переважно вони мали опікунку (“панню”), яка перебувала з ними на різноманітних заходах (це називалося “маткування”) [34, с.7]. Запрошуючи до танцю, парубки обов'язково мали вклонитися дівчині, а також тій пані, яка “маткувала”, і просили в неї дозволу потанцювати [36, с.VI]. Прийнятим було, що під час танцю інший партнер міг попросити даму й продовжити танець з нею. Пари поводили себе виважено, стримано, переважно не розмовляли. Ось як згадувала гостя з Наддніпрянської України А.Тригубова про танцювальну вечірку “Просвіти” у Львові: “Я була страшенно здивована: як це – тут усі свої, а поводяться зовсім як чужі! Ніхто й пари слів не сказав один до одного. Франко пояснив мені, що у них такий звичай: «Не можна розмовляти за танцями, бо зараз скажуть, що залицяєшся!»” [37, с.157]. Зазначимо, що, згідно з тодішніми принципами доброго тону, кавалер, що запрошував даму на якийсь захід, змушений був оплачувати всі витрати [8, с.62].

Оригінальним було запрошення панн до танцю. Так, кавалери, просячи дам до вальсу, прикріплювали їм карнети (саморобні або куповані медальйончики, тому цей танок називався “вальс з карнетом”). Під час “білого” танцю дівчата, обравши собі пару, чіпляли хлопцям котильйони (маленькі бутоньєрки зі стрічок і квітів; цей танець іменувався “вальс з котильйоном”). Відмова від такого запрошення вважалась образою [46, с.7].

Існували й відповідальні за організацію танцювальних вечорів представники бального комітету, які стежили, щоб усі дівчата були задіяні в танці [8, с.61]. У ресторанах існували в той час професійні танцюристи – фордансери [16, с.22]. Їх обов'язком було запрошування до танцю тих дам, чоловіки яких з певних причин не могли танцювати. Він підходив до столу й просив дозволу потанцювати з панною чи пані. Після танцю зобов'язаний був відвести її на місце. Тут діяли також визначені правила: на кожний танок фордансер мав просити дозволу в чоловіка потанцювати з його супутницею, навіть якщо танці відбувалися підряд. У деяких ресторанах були фордансерки, яких за певну плату чоловіки запрошували за свій столик чи до танцю.

Були певні вимоги на танцювальних вечорах щодо одягу. Дівчата, збираючись на бал, одягали відповідну сукню. Так само кожен кавалер мусив мати білі рукавички. Їх призначення полягало в тому, щоб не зіпсувати дамі дорогої сукні під час танцю [34, с.7]. Траплялося, що на запрошеннях до забави була зазначена форма одягу, переважно “візитова” (парадна) [3, арк.2; 17, с.190].

Побутували чіткі вимоги стосовно правил носіння одягу. Зокрема, для вечірньої прогулянки існував вечірній одяг [23, с.27]. Перший візит намагалися здійснювати в новому вбранні [28, с.374]. Причина полягала в тому, що одяг дозволяв справити враження й був виразником певного соціального статусу.

Уміння достойно триматися, одягатися проявлялося й у домашній обстановці. Зокрема, у власному помешканні не було прийнято ходити в “шляфроку” (халаті). Його не дозволяли довго носити зранку або ж він слугував виключно для того, щоб перейти зі спальні до “лазнички” (ванни) [2, арк.3; 22, с.125]. У побуті одягалися значно простіше. Загалом в одязі проявлялися охайність, елегантність, культура. М.Рудницька згадувала про батька: “Був завжди дуже старанно і з великим смаком одягнений. Не можу собі уявити татка в одязі змінному чи витертому, без краватки або в невипрасованих штанах” [32, с.50].

Проте звернемо увагу на таку цікаву деталь. Міська інтелігенція влітку традиційно відпочивала в сільській місцевості, особливо в горах. Під час свого побуту окремі її

представники ігнорували загальноприйняті стандарти в носінні одягу, притаманні для цього прошарку. Тому в періодичних виданнях з'являлися поради стосовно манер поведінки на селі. Ці замітки мали на меті не тільки змінити таку тенденцію, а й закликали представників розумової праці популяризувати елементи міської культури серед місцевого населення [19, с.19–20].

Свої особливості побутували в правилах і манерах звертання. Між собою галицька еліта говорила на “ви” і тільки дуже близькі розмовляли на “ти”. Так, хоч І.Франко та М.Павлик і були добрими друзями, але ніколи не переходили на “ти” [38, с.204]. Демонструючи хороший приклад товариських манер, професори до учнів вищої гімназії (V–VIII класів) говорили також на “ви” [43, с.138]. До батьків зверталися через третю особу: “Чи мати мені дозволять?”, “Прошу маму дозволити мені” [3, арк.2].

У характері вітання відчувалися загальноєвропейські тенденції. Під час зустрічі зі знайомим галицький інтелігент вітався рукоштовуванням, причому це стосувалося всіх супутників його колеги [14, с.161; 25, с.71]. За переконанням І.Франка, це був закордонний звичай. Зовсім іншим чином віталися з жінками. На знак поваги кавалери цілували дам у руку [30, с.127]. Але так поводитися тільки із заміжніми жінками. Натомість з паннами віталися за руку так само, як із чоловіками [5, с.81]. Гімназисти та викладачі віталися між собою зніманням капелюха та киванням голови. Якщо ж викладач був у зимовій шапці чи циліндрі, то міг просто відповісти на вітання кивком голови або підносячи два пальці до шапки [42, с.262]. Рукоштовуванням викладачі віталися зі студентами тільки після того, коли вони здавали випускний іспит (матуру) [43, с.156].

Свої принципи були й у практиці давання подарунків з нагоди різних свят (св. Миколая, Нового року, Різдва, іменин). Так, чоловіки мали першими робити презенти. Подарунок від дами був тільки доказом вдячності, свідченням того, що вона не забула виявленої поваги [11, с.5]. Найбільш поширеними та прийнятними як презенти для чоловіків були дві речі: краватка та книжка. Жінкам традиційно приносили квіти. У 1930-х рр. з'явилася нова мода – квіти у вазонах замість букетів. Їх часто присилали на знак поваги для господині дому та молодих панн, перед тим як прийти в гості [2, арк.3].

Звичайно, не можна стверджувати, що всі без винятку представники української міської інтелігенції дотримувалися прийнятих правил етикету. Були серед них і такі, що відверто нехтували заведеними манерами поведінки. Прикладом цього може слугувати постать І.Франка, який часто руйнував усталені стереотипи як у плані одягу, так й у сфері поведінки. Усім своїм виглядом він намагався передати простоту й підкреслити своє походження з простого українського народу [29, с.89; 31, с.115; 33, с.361; 41, с.417]. Проте більшість міської інтелігенції дотримувалася своєрідного кодексу хороших манер.

Зі зміною становища жінки в суспільстві (отримання освіти, участь у громадському житті) з'явилося чимало дам, які нехтували правилами поведінки. Такі віяння були викликані, без сумніву, тими змінами, що проходили в становищі жінки взагалі. Спочатку ці новаторки в плані етикету отримували загальний осуд. Так, у часописах друкувалися статті про У.Кравченко (учительку в Дівочому Інституті Сестер Василіянок у Львові), у яких вона підлягала критиці за те, що “приходила до театру без опіки старшої дами або до бібліотеки, де працювали самі чоловіки...” [20, с.138]. Із часом ставлення до такого явища змінилося. Зазнав змін процес виховання дівчат, їх ставлення до подружнього життя. Раніше дівчат з так званих “добрих родин” виховували в тому дусі, що їх призначення на цій землі є заложити нову “добру родину” і це – все. Про подружню любов говорилося рідко, це не належало до доброго тону [21, с.24]. На зламі століть ці стереотипи також дещо змінилися. Проте як і раніше освідчувалися в першу чергу батькам і тільки після цього питали дозволу в дівчини [2, арк.3].

Як бачимо, у середовищі української міської інтелігенції краю сформувалися особливі правила поведінки, які суттєво вирізняли цей прошарок галицького суспільства.

Регламентації підлягала як комунікативна сфера, так і дозвілля, поведження за столом. На характер манер впливав гендерний фактор (вік, стать), цивільне (одруження) і суспільне (посада) становище. Прищеплення правил етикету відбувалося зазвичай у сімейному середовищі. Однак із розширенням чисельності людей розумової праці цьому питанню стали багато уваги приділяти середні та вищі навчальні заклади. Без сумніву, дотримання кодексу хороших манер наближувало місцеву інтелігенцію до європейської еліти та засвідчувало зростання впливу урбаністичної культури серед українського суспільства.

1. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (далі – НЕАПНУ), ф. 1, оп. 2, спр. 23, 3 арк.
2. НЕАПНУ, ф. 1, оп. 2, спр. 28, 3 арк.
3. Там само, спр. 31, 4 арк.
4. Там само, спр. 33, 3 арк.
5. Антонович О. Спогади / О. Антонович. – К. ; Вашингтон : АВГУСТ, 1999. – 392 с.
6. Блажкевич І. Спогади / І. Блажкевич // Дзвін. – 1991. – № 5. – С. 117–129.
7. Величко Г. Спомини про Івана Франка / Г. Величко // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 288–292.
8. Вільде І. Сестри Річинські. Кн. I / І. Вільде // Твори в п'яти томах / І. Вільде. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1. – 640 с.
9. Волянський С. Згадка про д-ра Селяпея, лікаря в Надвірній / С. Волянський // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : [б. в.], 1985. – Т. 2. – С. 455–456.
10. Головацька-Скальська У. Спогади з дівочих літ у дідуся й бабусі Казновських та їх славний рід / У. Головацька-Скальська // Лицар Української Католицької Церкви / [упоряд. У. Скальська]. – Івано-Франківськ : Грань, 2007. – С. 59–68.
11. Дарунки // Діло. – 1938. – 16 груд. – С. 5.
12. Дольницький О. Літопис роду Дольницьких. Документи, матеріали, спогади: генеалогічне дослідження / О. Дольницький. – Львів : Вид-во Українського Католицького ун-ту, 2004. – 658 с.
13. Дубас П. О. І. Нагаєвський, М. Гнатишин, І. Созанський, І. Труш, о. С. Клепарчук, С. Орищик / П. Дубас // Броди і Брідщина : іст.-мемуар. зб. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : [б. в.], 1960. – С. 479–494.
14. Житецький Г. Одруження І. Я. Франка / Г. Житецький // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 161–163.
15. Журба Г. Далекий світ. Автобіографічна розповідь / Г. Журба. – Філадельфія : [б. в.], 1955. – 372 с.
16. Заник В. Народилася за бабці Австрії, жила при мамці Польщі, татові Леніні, дочекалася неньки України / В. Заник, Т. Кіндрат // Західний кур'єр. – 2004. – 19 лют. – С. 22.
17. Кейван І. Мандрівка в молодість / І. Кейван // Над Прутом у лузі. Коломия в спогадах / [за ред. З. Книша]. – Торонто : [б. в.], 1962. – С. 175–211.
18. Кирчів Г. Петро Іванович / Г. Кирчів // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / [відп. ред. Я. Ісаєвич ; упоряд. Ф. Стеблій]. – Львів : [б. в.], 2001. – С. 699–700.
19. Кілька практичних і “моральних” рад нашим літникам // Жіноча доля. – 1938. – Ч. 13–14. – С. 19–20.
20. Книш І. Відгуки часу / І. Книш. – Вінніпег : [б. в.], 1972. – 404 с.
21. Книш І. Іван Франко та рівноправність жінки / І. Книш. – Вінніпег : Новий Шлях, 1956. – 155 с.
22. Крушельницька Л. Рубали ліс... (Спогади галичанки) / Л. Крушельницька. – Львів : [б. в.], 2001. – 260 с.
23. Кубійович В. Мені 85 / В. Кубійович. – Мюнхен : Молоде життя, 1985. – 308 с.
24. Левицький М. Про родину Крушельницьких. Городенщина : іст.-мемуар. зб. / М. Левицький. – Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег : [б. в.], 1978. – Т. 1. – С. 721–725.
25. Лепкий Б. Казка мого життя / Б. Лепкий. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. – 299 с.
26. Мацьків Т. З над Дніпра на канадські прерії: мій життєвий шлях / Т. Мацьків. – Едмонтон : Українські Вісті, 1963. – 207 с.
27. Микитюк Я. Перші кроки слуги Божого Кир Андрія Шептицького на владичому престолі в Станіславові / Я. Микитюк // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : [б. в.], 1985. – Т. 2. – С. 375–377.
28. Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916) / М. Мочульський // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 364–393.
29. Охримович В. Причинки до біографії і характеристики Івана Франка / В. Охримович // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 87–92.
30. Попович К. Спомини про Івана Франка / К. Попович // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 123–131.
31. Рошкевич М. Спогади про Івана Франка / М. Рошкевич // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменярь, 1997. – С. 108–118.

32. Рудницька М. Статті. Листи. Документи / М. Рудницька ; [упоряд. М. Дядюк]. – Львів, 1998. – 844 с.
33. Рудницький М. Іван Франко / М. Рудницький // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 333–363.
34. Савка М. Слово про Дарію Цвек / М. Савка // Дарія Цвек. Малюгам і Батькам. – Львів : Вид-во “Старого лева”, 2002. – С. 5–8.
35. Семанюк Н. Співець Гуцульщини. Спогади про Марка Черемшину / Н. Семанюк. – Ужгород : Карпати, 1970. – 99 с.
36. Тернова А. Рецепти щастя від Дарії Цвек / А. Тернова // Постун. – 2000. – 11 берез. – С. VI.
37. Тригубова А. Дещо з життя Ольги Франкової / А. Тригубова // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 155–160.
38. Франко Т. Про батька. Статті. Оповідання. Спогади / Т. Франко. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1964. – 224 с.
39. Цвек Д. “Галичани завжди були панством” / Д. Цвек // Західний кур’єр. – 2003. – 11 груд. – С. 20.
40. Цвек Д. Недільні обіди від мами / Д. Цвек // Високий замок. – 2000. – 8 квіт. – С. 13.
41. Чикаленко Л. Як ми з І. Франком ловили рибу / Л. Чикаленко // Спогади про Івана Франка. – Львів : Каменяр, 1997. – С. 416–418.
42. Шах С. Львів – місто моєї молодості / С. Шах. – Мюнхен : Християнський Голос, 1956. – Ч. 3. – 362 с.
43. Шухевич С. Мое життя. Спогади / С. Шухевич. – Лондон : [б. в.], 1991. – 619 с.
44. Як модерно приймати гостей? // Жіноча доля. – 1938. – Ч. 4. – С. 13–14.
45. Як подаємо їсти і як заховуємося при столі // Жіноча доля. – 1929. – Ч. 1–2. – С. 23–24.
46. Ясинська Н. Вальс із котильйоном: ностальгія чи надія? / Н. Ясинська // Галичина. – 2003. – 2 серп. – С. 7.

В статтє проанализовано важность правил поведения в жизни украинской городской интеллигенции Галиции в конце XIX – 30-е гг. XX в. Раскрыты особенности поздравительного, визитного, столового, танцевального этикета, отношение к взрослым и женщинам. Описаны роль семьи и учебных заведений в формировании культуры поведения интеллигентного сословия края.

Ключевые слова: городская интеллигенция, этикет, правила поведения, Галиция.

Article examines the importance of behavior’s rules in the Ukrainian urban intelligentsia in Galicia in the late XIX – 30 years of XX century. Shows the features of greet, guest, table, dance etiquette, attitude toward adults and women. Describes the role of family and educational institutions in shaping the cultural behavior of the intellectual strata of the region.

Key words: urban intelligentsia, etiquette, rules behavior, Galicia.

УДК 338.43.02:94 (477)

ББК 63.3 (4 Укр)

Богдан Морикіт

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ВИМОГ НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ЗУНР (1918–1923 рр.)

У статті висвітлюється процес формування політичних вимог населення в період політики ЗУНР та їх вплив на прийняття рішень органами влади ЗУНР. У дослідженні проаналізовано вплив громадян на уряд ЗУНР стосовно земельної політики, виборів до органів влади, об’єднання з УНР. Деталізується демократична традиція формування влади та врахування думки громадськості під час прийняття політичних й управлінських рішень. Проілюстровано роль громадських зібрань (віче), які стали прикладом участі громадян у державних справах, та їхній вплив на законодавчу й виконавчу діяльність уряду ЗУНР.

Ключові слова: ЗУНР, політичні вимоги, населення, віче, громадське зібрання.

Проблему дослідження держави, яка існувала на теренах Східної Галичини – Західно-Української Народної Республіки, потрібно розглядати в контексті змін у державотворчих процесах в Австро-Угорській імперії та революційних перетворень на українських територіях. Формування політичних вимог населення на початку встановлення ЗУНР відбувалося з урахуванням діяльності політичних формацій, які репрезентували Східну Галичину в державних структурах імперії. З утвердженням державних інститутів ЗУНР розпочався процес консолідації політичних вимог населення ЗУНР та їх вплив на політику уряду.